

EMLÉKEZÉS SURÁNYI MIKLÓSRA.

Egy ember ment el az életről, sokaknak barátja és mégis az egyedüllevőkből való. Ez a szeretetreméltó emberélet akkor szűnt meg, amikor írói pályájának az addiginál is magasabb értékű szakaszához érkezett el. A sikert már indulásának első könyvével megkapta, de a legnagyobbat, amikor az önmagával találkozó író a szentágostoni konfesszió őszinteségével szólal meg, már nem érthette meg.

Pedig Surányi Miklós efelé tartott, tudom róla. Életének utolsó két esztendejét a közelében töltöttem el, elhanyagolt kis budai kávéház márványasztalnál, ahol abban az időben már alig kereste fel valaki egykori népes baráti köréből, mely sikereinek és csillogásának fénykorában elválaszthatatlan uszályként húzódott mindenütt utána. Akkor már nem volt «divatos» író, élete főművének szánt és a könyvtengerben hatástalanul elmerült «Csodavárók» című regénye óta több mint két esztendő telt el, színpadi művére, az «Aranybástyára» sem a kritika, sem a közönség nem figyelt fel a megérdemelt módon s azok a baráti kapcsolatok, pompás boldogulási lehetőségek, melyek két évtizeden át csillogó keretet alkottak élete körül, eltűntek mögüle, mint a fény, mely láthatóvá teszi a vászonra vetített képet.

Életébe, melynek ha voltak is addig küzdelmei, azokban is nagyvonalú élet volt, bekopogtatott a kicsinyes gond. Őszülő fejjel és a megszerzhető összes írói dekórumok birtokában, máról-holnapra úgy kellett harcolnia a mindennapi kenyérért, akár a pálya kezdetén levő fiatal írónak. Valamikor hatalmas miniszterek dédelgetett barátja, ünnepi számok messzehangzó szavú cikkírója egyszerre társadalmi és publicisztikai hátvéd nélkül maradt, a könyvolvasók nagy tábora tudta, hogy van, a szerkesztőségek is elismerték írásainak értékét, de már egy új nemzedék nyomult mögéje egyre kevesebb kíváncsisággal művei iránt s az írók társadalma is, amikor egyetemesen hallatta szavát az élet valamely megoldásra váró feladatáról, órála nem egyszer megfeledkezett.

Míntha már nem is lett volna kortárs, hanem élön bevégzett élet s amit még mondhatna, már a múlté lenne, elvesztve azt a hitelét is, ami szükséges ahhoz, hogy mondanivalói számára kíváncsiságot ébresszen.

Minderről sohasem beszélt, ezek miatt sohasem panaszkodott, de sokszor láttam, amint vastag szemüvegének hideg csillogása mögé rejtett szomorúsággal órákig bámult maga elé. Neki nem adatott meg a gyónó lelkek feljajduló, töredelmes őszintesége, személyes hangjait magasfokú szeméremérzéssel mindig elrejtette, amint regényeinek túlnyomó részében is a történelem hideg tényeiből szőtt paláttal fedte be személyes líráját. Néha már olyannak látszott ez a szkeptikus, mélységes közönnnyel hallgató Surányi Miklós, mint aki az írói hivatásról való hitét is elvesztette, mintha azt már nem küldetésének tekintené, hanem a kenyérszerzés kényszerű módjának. Csak olyankor árulta el hitét és pályájának szeretetét, amikor valami kortárs tehetséges munkája került a kezébe s felvillanó szemmel, más tehetségének szóló, azzal a tisztelettel, amit csak igazi tehetség tud nyújtani, mondta el minden esetben találó ítéletét.

Ebben a magánykorszakban született meg az az új és addig önmagát felülmúló Surányi Miklós, akiből csak izelítőt kaptunk Széchenyiről szóló nagy művében. Mert a legnagyobb művek mégis csak a szenvedések tisztító tűzéből kerülnek ki. Nem véletlen a regény címe sem: Egyedül vagyunk. Az első lírai cím nála, visszhangja az ő személyes magánytudatának s annak a felismerésnek, hogy életünkkel egyszer mindnyájan egyedül maradunk. Ebben a könyvben minduntalan lehullanak hőseiről a merev történelmi jelmezek és Széchenyi felfajdulásai már oldalakon keresztül érezzük az író csalódásainak személyes panaszhangját. De ez még mindig csak a készülődés volt ahhoz a teljességhez, mely lelkében egyetemes emberi művé érett meg a szenvedésekben. Ahhoz a szentágostoni őszinteséghez, ahová a legnagyobbak is csak életük megpróbáltatásai után tudnak felemelkedni.

Ehhez már nem maradt ideje. Élete műve befejezetlen maradt. Emléke úgy fog élni tovább a magyar irodalomtörténetben, mint egy csonka torony képe, mely magasabb sok más toronynál, de nem érkezett el ahhoz a magassághoz, amit alapzatának arányai jelöltek ki számára, egész fönt, a felhők fölött.

Szittnyi Zoltán.

A Pázmány Egyetem jubileumi emlékkönyve. (Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 1936.)

Előkelő kiállítású vaskos kötet hagyta el nemrég a sajtót Kornis Gyulának, a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetem rektorának szerkesztésében. Ország-világra szóló, nagy történelmi eseményt, a magyar tudományosság fellelegvárának történetét van hivatva dokumentálni ez a kötet, hogy majdan az idők multával maga is a történelem forrásdokumentumává váljék.

Nagy fényvel ülte meg 1935-ben alapításának háromszázéves fordulóját a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudomány Egyetem. Ennek a jubileumi ünnepségnek előkészítését, eseményeit, magának az ünnepségnek lefolyását és jelentőségét s az ünnepségek levéltári anyagát foglalja össze ez a hatalmas, több mint négyszáz oldalas kötet.

Bemutatja mindenekelőtt a jubileumi ünnepségek rendezésére alakult bizottságot, annak elnökségét és tagjait és intézkedéseit az ünnepségek előkészítésére. Az egyetemi tanács döntése szerint tulajdonképen az egész 1935-ik évet jubileumi esztendő-

nek vették, a jubileumi évből mégis kiemelkedett két időpont és pedig 1935 május 12-ike, amikor az egyetem jubiláris díszközgyűlését tartotta és így mintegy házilag ülte meg a jubileumot. Továbbá a szeptember 26-tól 29-ig terjedő idő, amikor a háromszázéves fennállás örömnépe fényes külső ünnepségek széles nemzetközi keretében folyt le.

Mintegy előkészítői voltak a kettős ünnepségnek, de szorosan beletartoznak a jubileumi év keretébe a Pázmány Egyetem barátai szövetségének megalakítása, az egyetem történetének megírására tett intézkedések, a tüdőbetegpavillon létesítése, a jubiláris emlékérem és ezüstpénz veretése s a Pázmány Egyetem jubileumi bélyegeinek kiadása, az egyetem kiállításának rendezése, a hercegprímás emléktáblájának leleplezése, a sub auspiciis doktorra avatások és a díszdoktori avatás, amikor az egyetem Serédi Jusztinián bíboros hercegprímáson és Hóman Bálint kultuszminiszteren kívül a külföldi tudományosság büszkeségeinek egész sorát avatta doktoraivá. Ezek közé az események közé tartozott egy nagyszabású diákház építésének terve is,

amely megfelelő pénzalapok nélkül, sajnos, csak terv maradt, továbbá az egyetemi atletikai club székházának és pályájának tényleg meg is valósított kibővítése. Minderről részletesen számol be az Emlékkönyv.

Közi azután a jubileumot be-cikkelyező 1935. évi V. törvénycikket s mint illusztrációt, a jubileumi törvény díszes oklevelének hasonmását, színes műmellékletben. Rendkívül érdekes a törvényjavaslat képviselőházi és felsőházi tárgyalása, amelyet az országgyűlési naplóból szószerint ad közre az emlékkönyv második része.

A harmadik rész tartalmazza magukat a tulajdonképeni jubileumi ünnepeket. Bevezeti ezeknek sorát a május 12-iki díszközgyűlés. Ezt követte a szeptember 16-iki évadnyitó díszközgyűlés. Itt mondta el Kornis Gyula akkori rektor magnifikus hatalmas székfoglaló beszédét az egyetem nagynevű alapítójáról, Pázmány Péterről. Ez az elmélyülő, imponáns tanulmány, amely nemcsak történelmünk és kultúránk egyik legkimagaslóbb egyéniségéről ad megelevenítő plasztikus ábrázolást, hanem teljes mozgalmasságában idézi elénk a magyar XVII. századot is, igazi ragyogó középpontja ennek a kötetnek és önmagában is értékessé teszi.

Ezután következik a nagy nemzetközi ünnepek részletes ismertetése. Valóban a világegyetem tudományos-ságának ünnepe volt ez, mert nemcsak Európa, hanem valamennyi világrész legkiválóbb tudósai gyűltek össze. Évszázadok történelmi pompája vonult fel s a legősibb és tiszteletreméltóbb hagyományok hozták elismerésüket a mi egyetemünk háromszázéves tradícióihoz. Az Országház imponáns épülete adott födelet az egyetemi kiküldöttek díszközgyűlésének. Horthy Miklós kormányzó látta őket vendégül. A jubileumi díszében együtt volt a világ szellemi elitje a magyar szellemiség legkiválóbbjaival.

Díszelőadások mutatták be kultúránk fejlődését és együtt ünnepelt az Egyetemmel a Tudományos Akadémia és a Szent István Akadémia is. És megünnepelte az egyetem alapítóját a szlovenszkoí magyarság, megemlékezve arról, hogy Pázmány Péter az 1635-ben megalapított egyetemet eredetileg Nagyszombatban helyezte el. Minderről a legapróbb részletekbe menő ismertetést kapunk írásban és képben egyaránt.

Az Emlékkönyv negyedik része végül méltatja ezeknek a nagyszabású ünnepeknek jelentőségét és közli a jubileum alkalmával az egyetemhez intézett üdvözlő iratokat. Az érdekesebb külföldi üdvözléseknek gondos hasonmásait is oda-füzi sikerült reprodukciókban.

Az egész imponáns kötet méltó az intézményhez és a világjelentőségű ünnepséghez úgy abban, ami az adatok kimerítő pontosságát s a szerkesztés körültekintő gondosságát illeti, valamint a kiállítás előkelő szépségét tekintve is. A sok szemléltető illusztrációval valóban hosszú nemzedékekre maradandó emléke lesz ez a könyv ezeknek a feledhetetlen ünnepeknek. —s.

Nyisztor Zoltán: Magyar Góg. Vigilia könyvek 6.

Amikor Papini Gógját olvastam, valamilyen zavaros, kielégítetlen érzés töltött el. Nem jött az ember tisztába a főhőssel. Papini önmagából is adott Gógjába, de ezen felül különálló lénynek akarta megalkotni. A könyvből azonban épp ez az önálló egyéniség nem akart sehogyan sem kikerekedni. Természetesen a legrikítóbb vonások megmaradtak az olvasóban: Góg cinikus, kiábrándult, ropant gazdag életunt úr volt, de ezek mögött a vonások mögött az olvasó nem látta tisztán magát az embert.

Nyisztor Zoltán szerényebbre szabja a célját. Góg csak álarc a

szerző számára, amely mögül állandóan ő beszél és ezt nem is akarja tagadni. Ezzel elkerüli Papini Gógjának legnagyobb hiányát. A magyar Góg nem akar különbözni az olasz eredetitől, de a dolgok természetéből következik, hogy mégis más. Átveszi az eredeti rohanó, csak lényegesre szorító stílusát, fölényét, kíméletlen őszinteségét, nyers hasonlatait. Azonban hiányzik a magyar Gógból az eredeti életunalma, mohó kapkodása újabb meg újabb érdekességek után. Az eredeti minden próbálkozásában hisz egy kicsit és ahány fejezet van a könyvben, annyi kiábránduláson esik keresztül. Nyisztor Gógja már készen áll véleményével és minden kalandja csak újabb bizonyítékot szolgáltat ahhoz, hogy megvesse a modern világot. Megveti, de nem unja, sőt érdekesnek találja. A magyar Góg kevésbé dekadens, mint az olasz. Határozottan van életkedve. Nem annyira kiábrándító, mint Papinié. Mindenről van véleménye, ha ez más is, mint a közfelfogás. Erősebben hisz a virradatban, a közelgő jobb világban és ezen munkálkodik.

Nemcsak világfelfogásban van különbség a kettő között, hanem műfajban is. Papini Gógja mindig egyénnel áll szemben, akik ugyan korunk egy-egy divatos bolondságát képviselik, de mégis csak egyének. Nyisztor ritkán ír le valamilyen tünetet egyénen keresztül. Legtöbbször magát a tünetet vizsgálja, akár a léggömbök divatjáról van szó, akár a rádióról, az újságírásról, vagy az egykéről. Ennek az a következménye, hogy Papini fejezetei novellisztikusak, Nyisztoréi riportszerűek. Papini ellensége a regénynek, mint műfajnak, mégis Nyisztor került tőle távolabb, mint az olasz mester, aki elviszérien tagadja.

Ez az összehasonlítás nem akar értékelés lenni, mert körülbelül az

derülne ki belőle, hogy Nyisztor könyve jobb, mint Papinié. De ne menjünk ilyen messze: elégedjünk meg azzal, hogy számunkra, magyarok számára érdekesebb, megközelíthetőbb Nyisztor Zoltán. Sok olyan dolgot figyel meg Gógja, ami csak magyar embernek tűnhetik fel. Akár az úri muriról van szó, akár a külföldi államférfiakról, akár az egykéről, vagy a politikai taktikázásról.

Ha a könyv legjellemzőbb tulajdonságait keresi az ember, először az erőt veszi észre. Forrása a szilárd keresztény világnézet, amely sohasem tolakodó, de mindenütt ott van. Másik forrása a szerző harcos, kemény egyénisége. Úgy tud undorodni, ahogyan csak a kemény meggyőződésű emberek tudnak, lendületes mondataiban sokszor ott suhog a nagy erkölcsprédikátorok ostroma. Az embereket és az eseményeket talán túlságosan egyszerűeknek látja, nem elég dekadens ahhoz, hogy észrevegye a bonyolultabb, árnyaltabb részleteket is, de az ilyenfajta karrikírozásra Papini is jó példát ad, ha óvatosabb is, mint a magyar szerző.

Irodalmi érték szempontjából természetesen nem egyenlők a különböző fejezetek. Néhol a szerző heves meggyőződése már az izlés szélső határát surolja (Titulescu), néha ugyanez a hajtóerő megdöbbentő képeket alkot (A halott város). A gúny néha szellemes karrikaturákat hoz létre (Nemzetközi konferenciák, Az államélet kifejlődése), néha erőltetett hat (Sportiera, A rádió fejlődése). A magyar tüneteket néha találóan fogja meg (Úri muri, A politikai érvényesülés útja), néha fáradtabb, nyersebb a kép (Aranyhíd). Általában azonban magas színvonalú, európai műveltség, őszinte meggyőződés és az életet világosan látó elme terméke a könyv, amely új irodalmi műfajt honosít meg irodalmunkban.

Fábián István.

Vitéz Somogyváry Gyula : És mégis élünk. (Singer és Wolfner kiadása. Budapest. 1936.)

A vaskos kötet címlapján a soproni várostorony magasodik bizakodón az ég felé... Hozzáadva a címet, már körülbelül tudjuk is, miről van szó ebben a regényben. Vitéz Somogyváry Gyula hazafias író, a szónak legnemesebb értelmében s azok közé tartozik, akik a magyar lelket, a magyar érzést és a fájdalomt, a hivatott, vérbeli művész hangszerelésével érzékeltetik. Ez a — minden tekintetben nagyszabású — regénye a magyar nemzeti gondolat és tetterő utolsó gyönyörű fellobbanásának, a nyugatmagyarországi felkelés névtelen hőseinek állít emléket. Másfél évtizede vár a magyarságnak ez a hősi eposza az avatott mester megörökítő kezére. Somogyváry Gyula kiváló írói egyéniségében ezt meg is találta. Tökéletesen, plasztikusan bontakozik ki előtünk a felkelés és annak háttere: a friss csonkaságától vérző széttépett ország, Budapest kezdődő sibervilága, a kiűzöttek fantasztikus lázálma és vérszövetsége (csak Kászony Jóska élettől duzzadó remek figuráját említjük), a kicsinyes pártcélokért való örök marakodás magyar átka. A szerző másfélévtized távlatából józan tárgyilagossággal teszi mérlegre a Trianon utáni Magyarország első időszakát, annak minden erényével, fogyatkozásával. Legérdekesebb természetesen a műnek az a része, amelyben a nyugatmagyarországi felkelés egyes mozzanatait vázolja fel. A regény addig megszokott kedves hangulata és menete itt lüktetőbbé válik, lázas sorok, mondatok következnek s a kritikus úgy érzi, hogy mindegyikhez forró átélés is tapad. Ez a regény nemcsak az írói képzelet, hanem a meglátás kiegyensúlyozott művészi összhangja is. Látjuk a «rongyosakat», névteleneket, akik elmennek meghalni tilalom ellenére,

dacolnak az antant misszióval, dacolnak a magyar hivatalos hatalommal, dacolnak Európával, mert egy mindennél hatalmasabb erő szólítja őket: Magyarország. Színesen, változatosan, egy-egy helyt valósággal prózában írt eposz lendületével, másutt izzó liraisággal bontakoznak ki előtünk a felkelés részletei. Adatok és nevek, számok veszteségről, győzelmekről. S mégsem egyszerű hadinapló ez, mégsem hatnak szárazon azok, amiket olvasunk, mert minden felül megérezzük az író magyar lelkét s formába öntő, sodró erejű művészetét. A kritikus nem emlékezett meg a regény hátterét jelentő Viola-Olavi, a nehéz sorba került bájos ezredesleány és Mike-Dersy főhadnagy kedves szerelmi történetéről és ami ezzel egybefonódik: az öregebb Dersy Péterék regényéről. Háború alatt a fronton, meghatalmazás útján kötött házasság egy árvalánnyal, akire ez a lépés anyagi jólétet jelent, aztán a fogságba kerülés. Évek hosszú során mindenki azt hiszi Dersy Péterről, hogy halott, csupán a felesége várja vissza az ő urát, akit még nem is látott, Penelope hűségével. S nem is csalódik. Ez az egybeszótt finom romantikájú mese, úgy véljük, mintha csak keret lenne a nyugatmagyarországi felkelés megörökítéséhez. Az író kitűnően végezte el ezt a magára önként vállalt feladatot. Páthosznak, felesleges cikornyának nyoma sincs itten, a hősökkel úgy találkozunk, mindennapi ruházatukban, jóoldalukkal és hibájukkal, groteskségükkel, túlzásukkal egyetemben, mint amilyenek valóban voltak. Ez a regény nemcsak méltó emléke a felkelés hőseinek, a «civitas fidelissima» példát adó áldozatos magatartásának, hanem gazdagodást jelent irodalmunkban. S előnyösen, tökéletes pompájában csillogtatja meg Somogyváry Gyula írói értékeit.

Mihály László.

Nyirő József székely novellái.
Székelyek. Elbeszélések és rajzok. Kolozsvár. (Erdélyi Szépművészeti Céh.)
 184 l.

Az erdélyi szépprózában van valami finom zamat, amely minden termékét bevonja. Igazi ereje a stílusban van. Kevés komponálókészség, a jellemalkotás bizonytalansága, de a mondanivalók elrendezésének és előadásának szokatlanul friss természetessége lepi meg az erdélyiek minden olvasóját. Nyirő József írásművészetének is ezek a legkiemelkedőbb vonásai. Termékeny író s ez hozza magával azt is, hogy gyakran ismétli, variálja témáit. Tehetségének alaprétegében a novellisztikus koncepcióra van legművészebb beállítottsága. Négy regénye («A sibói bölény», «Isten igájában», «Uz Bence», «Az én népem») sem más, mint összeállított novella-mozaikok színes kaleidoszkópiaja. Ezért sem tudta egységes képét adni vállalt hivatásának: az erdélyi lélek nagyobb alkotásaiban szétomlik s nem tudja szintetikusán elénk varázsolni «testvéreinek» sorát. Novella-teremtő készsége a «Kopjafák» vérző és látnoki suggesztíójú «rajzai» óta elszintelenedett, mintha azok az egyéniség varázsából vesztettek volna. Önállósága nem annyira lenyűgöző, mint chef d'œuvre-jében (Kopjafák). A «Székelyek»-ben azoka legsikerültebb kickek, melyekben a «halál ólálkodik» emberei közelében. Nyirő tragikus lelkialkatú költő. Szereti a sötétet, de egészen másképp keverve, mint Dosztojevszkij vagy a nagy angol realisták. Nála az erdélyi sors kietlensége hatott determinálólag fejlődésére. Ezekben a komor képeiben a tragikum feszültségét érezzük, ha mindjárt nem is tragikus motíválású a befejezés. Ilyenek a «Fadöntő emberek»-ben az éhség hatásának dinamikus fokozása, az «Ezer lei» Ambarus Ferijének gígaszi vívódása, melyben az élet és

becsület harcát mutatja be egy egyszerű lélek tükrében, de a legmarkánsabban a «Farkasok» szimbolikus összecsapásában sikerült ez. Ezt a novellát olvasva fölillant elének Arany Toldi Miklósának farkaskalandja. Arany is, Nyirő is realista módszerrel dolgoztak s mégis mennyivel plasztikusabb és finomabb az Arany jellemzése, pl. a farkaskölykökkel való bánásmódjuk és maga a viadal. Érdekes a Nyirő novelláiból kihámozható Isten-fogalom. Nemcsak a feltétlen hit, de a Teremtő közelségének meg-megújuló eleven bizonyosságai teszik olyan rokonszenvesse «Egyszerűen» című novellában Máté Dani történetét, aki előre megjósolja halálát s melynek a végén, már a hitelesség okáért is, oda teszi az író, hogy «ne legyen Nyirő József a becsületes nevem, ha nem így történt». Ez a túlvilági dolgok iránt érdeklődő hajlam érzik ki metafizikai novelláiból is, így «A madár-vívó ember» szomorú metamorfózisából, «Mócsi bá»-nak a «másvilág»-ról való csodálatos visszatéréséből és a «Most már jöhetsz Jézuská»-ban az egyszerű pásztorok életéből (ezt a témát részleteiben «Az én népem»-ben is földolgozta). Azok a legemberibb alkotásai, melyekben az erdélyi magyarság életének keserű, de igaz jeleneteit mutatja be s melyek mindegyikében az élményszerűség tesz olyan nagy hatást. (A «Baj-posta» és az «Erdély» sokat jelentő szimbolizmus.) A kötet legsikerültebb darabjában, az «Öreg legények»-ben kedvesen megalapozott miliórajzzal indítja meg az elbeszélés fonalát s mégis mennyire ellapósítja ezt is a befejezetlenség. Kifogásaink ellenére is Nyirő József elbeszélőművészete gazdagodása irodalmunknak s úgy érezzük, hogy a magasabb mérték alkalmazásával csak értékének emelését szolgáltuk.

Kozocsa Sándor.

Nagy Méda: Hét ős, egy tavasz.
(Szent István-Társulat kiadása.)

A lírikus Nagy Méda most eredeti módon megkomponált regényében három generáció életívén keresztül mutatja be az asszonyi sors jólismert változatait, kissé halmozva ugyan a sötét színeket, de mindezt csak azért, hogy azt a maroknyi boldogságot, amit a nő az elődök válságain és tanuságain át elérhet, annál káprázatosabb fényben villogtassa meg előttünk. A kis Szeghy Margó túlcsiszolt, álompárakkal átszótt lelki-ségét felkavarja a bronzarcú, erőtlő duzzadó Berecz Tibor, aki nem tartozik a ködevők közé, ellenkezőleg, maga a testetöltött aktivitás. A puszták fia nem kerget álmokat, mert sürgeti a föld, kenyeret kell hullatnia az emberek közé. Margó lázadozik ez ellen a testies, földszagú szerelem ellen, hiszen az ő lénye egészen más anyagból gyúrt, mint azé a parlagotjáró, paraszttá lett Apollóé. De hiába, ez a férfi a természet jeladását lopta vérebe és befurakodott könyvei közé. A kis tanárnő szakít szellemi multjával, igényeivel és Pállal, a valódi lelkítéstvérrel, — aki csak intellektusát bontogatta, mialatt asszonyisága továbbaludta mélységes álmát — vállalta a «kis körbe zárt életet», mert a pusztá egy tikkadt nyári napon eljegyezte.

Rendkívül mozgalmas ez a regény. A cselekmény második síkján a nagyanya, anya és nagynéni tendenciózusan kiélezett asszonytragédiái peregnek le, de közös vonásuk ezeknek a megkínzott lelkeknek, hogy megadón nyugszanak bele az Úr akaratába.

Nagy Médát nemcsak egyénítő ereje, hanem súfító, jól összefogott meseszövése is vérbeli regényírónak mutatják és ezenfelül vallásos életlátású asszonyírónak, aki tudja, hogy «könnyből kell szívárványt feszítenie a felhők fölé».

Hunyady István.

Bohuniczky Szefi: Az eszteregi hitbizomány. (Nyugat kiadás.)

Ha ezt a könyvet végigolvasva — egy kicsit érdemetlenül megfárasztva — leteszi kezéből az ember, azt gondolja: no, hát kiolvastam, most el fogom felejteni. Azután megegyeszer végiggondolja az egészet és rájön, hogy nem jól gondolta. Az egész, — hogy úgy mondjuk: tömbjében — elég erősen megmarad, kényelmetlen és fájtható utórezgéseket kelt és csak már, ha az egészen túl van, érzi az olvasó a különös fáradtságot, hogy tulajdonképpen maga is végigharcolta az egész könyvet, lélekveszélytő harcát annak a két embernek, aki végig az egész könyvön az apály, a dagály, a vonzás és a tisztás változásának kínjain hányódik. De az olvasó részvétele ebben: nem a valóóságos teljesítmény kimerültségét hozza, a harcnál — jelenléte nem testesül a harcban való részvételle; az idegek reszkető és fárasztó kúszáltóságává feszül fel csupán, mintha lelkek küzdő mérkőzését nézte volna végig, utólag megérzett izgalommal, felajzódva, összezilálódva, — egy mérkőzést, amelyen minden néző kívül marad és a küzdő felek valami szörnyű macska-egérharcot játszanak egymással, a játék élet-halál-tendenciájával. Az olvasónak ez a kívülmaradottsága, magát mindvégig nézőnek-érzése hozza eredményül a nem kielégítő fáradtságot, amelyet a végigolvasott könyv hagy benne. Az író különös mesgyére állítja az olvasót: csak egy-egy pillanatban engedi arra eszmélni, hogy olvas, de nem engedi, hogy beleélje magát alakjaiba, nem engedi, hogy akár egyikbe, akár másikba az átélés egész erejével behatoljon, beleivódjék. A végigkísért harc feszültsége az idegekben marad és a harc befejeztén: maradnak a szabad idegek, — mint a könyv végén a történet kezdeti állapotában a küzdők, készen arra, hogy egy

újabb félév mulva ugyanezt a tragikus harcot végigjártsszák, mint már végigjártották félévvel a történet kezdete előtt is valószínűleg, ha nem is éppen így és nem ekkora felfokozásáig a befejezésre-készségnek.

Esztereghy gróf megcsalja a feleségét. Nemcsak megcsalja: csalja. Pedig szereti. Az asszony nem tud megbocsátani. Nem csak nem tud: nem is akar. Éppen mert szereti. Két nagystilú idegember, akiket majdnem csak idegember-voltuk tesz nagystilúlvé. Mindenesetre, ahogy élénk kerülnek, felöltik bennünk — nem is túlmesszire a könyvben — a gondolat: ráérnek arra, amit harcuknak állnak. Egyiket sem tölti meg komoly súly, igazi megpróbáltatottság. Lelki-harcuk ahol igazi, kemény harcá próbálódhatna: csak felkorbácsolt kedély, elviselhetetlen nyugtalanságú idegállapot magát-emésztődésévé lesz. Ha ezt fajuk öröklöttségei, két vérük alig-reggisztrálható sajátosságai hozzák így: ábrázolásuk tökéletes. Kettejük közül mindenesetre a férfi a rokonszenvesebb. Élőbb, emberibb, rosszabb, jobb, érthetőbb, megfoghatatlanabb. Az asszony nemesebb; — tán ezért idegenebb? Nagyon asszony — és nem asszony. Nem tudjuk megbocsátani neki, hogy győznie kell asszonyi kinyjain — ha belül, legbelül vesztesen is, bár nyertesén, egyaránt. Túlsokat tudunk róla — és mindvégig keveset. Majdnem annyira, mint a férfi, aki nem is tud megbirkózni ezzel. Hasonló az olvasó esete is.

Egészen különös módon szól bele az egész dologba az író stílusa. Nyelvének szókésztsége majdnem rendkívül. Az egész könyvön végig nem találkozunk úgyszólván egyszer sem sablónos, megszokott szóhasználattal; szavai úgy hatnak mindvégig, mintha csupa egészen új szó lenne mindegyik, valami sehohsem-használt. Bámulatos a szógazdagság, amellyel például lélekállapotokat ír le, az

őszet, a tájat, az eget, a fákat, az egész vidéket szakadatlanul szerepelteti, anélkül, hogy csak egy képe is megismétlődne. Még bámulatosabb azonban, hogy a tökéletes szépségű, gazdagságú képek sora nem tud hangulatot kelteni. Teli élményekkel, teli ízekkel, szagokkal — az olvasó minden életemben marad; teli színekkel, a tájak különös, kemény technikával tisztává mosott felvételekként hatnak. S ez áll a két főalak mellett szereplő alakok ábrázolására is, majdnem kivétel nélkül. Éles, határozott kontúrok körül színek hiányoznak, másutt erőteljes és bátor színteltek éppen a kontúrokat fedik le. Avatott szem, avatott kéz egyébként pompás munkáján — igényes nagyolás, a nagyolás sietségének «mentsége» nélkül.

A regény cselekménye majdnem áll. Bonyolódik, bogozódik, megfeszül, hurokká kötődik, önmaga körül csavarodik mindegyre, hogy aztán, ahol már-már megfogható szála bűnének, — egy rántás és eggyel több a csomó az oldhatatlan fonalon. Írásmódja is ilyen, kötődő-bontódó, s ez olykor megakasztóvá válik, különösen, amikor az éremnek mind a két oldalát külön kell megnéznünk: külön a férfi alakjával s külön az asszonyéval vereteset. Már tovább futottunk a férfival, most vissza kell fordulnunk az asszonyhoz.

Maga a meztelen cselekmény különben is olyan hőfokon elkapott s még forrósdó mag, hogy a sietség hiánya érzik a regényen. Az az önmagát robbantó sehovásem-tartozás, amely a férfi alakjával aláfűti az egészet, különös, hevített anyagú labdává teszi, amit valójában csak kapkodni lehetne, egyik kézről a másikba. Az író keze értő, tudó kéz — és hideg. Sürgetetlen meg meri mutatni tenyerét, — nem a szíve van benne. Valószínűleg nem sérthetetlen, de el kell ismerni, erős keze van. *Molnár Kata.*

Magyar Földrajz. Magyarország tájrajza. Irta: *Prinz Gyula*. (Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.)

Aki a saját régi iskolai tanulmányai révén esetleg azokkal egykorú olvasmányai alapján képzel el a földrajzot, aligha hiheti, hogy az olvasóközönség nagy átlagát ez a munka érdekelné. A földrajzot sokan még mindig úgy képzelik el, mint száraz adatoknak halmazát, amely csak változatosságánál fogva színesebb valamivel a statisztikánál, amellyel különben is szorosán összetartozik, szinte azt mondhatnók féltestvére. A régi földrajz, amelyet enciklopedikus vagy eklektikus földrajznak szokás nevezni, legjobb esetben egy bizonyos földdarabról összegyűjtött mindenrendű és fajtájú ismeretanyag mennél tüzetesebb és kimerítőbb tára volt, aféle tudományos felkészültséggel megírt, egyetemes Baedeker, adattömegnek legtöbbször összeropantóan sok, egységes és jellegzetes képet, megkapó szintézist adni mégis kevés. Folyamatos olvasmánynak elképzelhetetlen. Egyszerűen tájékozottat «Nachschlagbuch»-nak való.

A mai földrajz egészen más és éppen ezért jól megírva izgatón érdekes. Nem ridegen egymáshoz fűzött adatok átrághatatlan sűrűje, hanem világos, minden irányban nyílt áttekintést adó szemlélet. Kikutatja az összefüggéseket a táj és a rajta kibomlott élet között. Kitapogatja a táj szívdobogását. Megkeresi és megmutatja a tájleket, amelynek gyökerei mélyen visszanyúlnak a földtörténet ősevezredeibe, amely a geológiai korszakokon át érik és fejlődik és átlöbögja rejtelmes erejű lehellelével a formái közt formálódott élet lüktetését. Roppant és titokzatos folyamatban kapcsolja így össze a mátt és azon keresztül a távolban derengő jövőt a még sejtelmesebb homályban borongó ősmulttal. Hatalmas, beláthatatlan időket átívelő történeti és

egyben biológiai regény ez, amelynek egyes fejezetei tele vannak számmunkra új és érdekes felfedezésekkel.

A mai író földrajztudós egyben alkotó művész is, aki a tájnak tökéletes arcképét akarja megalkotni. A térkép tulajdonképpen csak vázlatra ennek az arcképnek, annak csak nyers plasztikáját adja. Ez lényegében csak a táj csontvázának alaprajza, amely még igen messze van az igazi tájportrétól. Amint Prinz Gyula könyve utószavában nagyon találón mondja, a meztelen sziklafelületen, a csontvázon hús, bőr, hajzat, ruha, ékszer, kozmetika, sőt mindezen felül változó megvilágítás van. Legfőképpen pedig az életlűktetése és valami kideríthetetlennek látszó szimbiózis, mely a tájnak alkatelemeit szorosán egymáshoz fűzi és egymástól függesbe hozza. A magyar tájnak ilyen értelemben vett arcképét akarja megfesteni ez a monumentális munka, amely «Magyar föld és magyar faj» címen kiegészítője lesz annak a nagyszerű hungarológiának, amelynek eddig megjelent részei a Hóman-Szekfű: Magyar történet és a Magyarság néprajza. Ennek az új sorozatnak első kötete Prinz Gyula Magyar tájrajza, melynek kiegészítő fejezetét a «Magyar éghajlat és a folyók vízjárása» címen Cholnoky Jenő írta meg. Prinz Gyula könyve nem a mai csonka Magyarország földrajzát adja itt. Politikai határokról szó nincs ebben a könyvben. Magyarország határait kitörülhetetlen vonásokkal odarajzolta a világ térképére maga a mesterséges erővel nem igazítható földfejlődés. A magyar aközé a kevés szerencsés nép közé tartozik, amely hazáját a térképen akkor is megtalálja, ha azon a határok nincsenek kirajzolva. De minden más ilyen nép kizárólag a tengernek köszöni hazája meg nem ingatható határait. Magyarország pedig Európa közepén van, valósággal szíve ennek a nagy darab

szárazföldnek. Szorosan körülhatárolt, teljes egység Magyarország. Minden vonás, amelyet a megrajzolt országképben látunk, egyetlen, homogén életet élő országtest vonása. Annaira egységes ez a föld és rajta a nép, hogy tájképének változatosága ellenére sem alakultak ki benne és nem kaptak nevet külön tájegységek. Az ilyen elnevezések mind kizárólag a tudományos tárgyalás céljaira alakultak.

Lehetetlen végigkísérni itt Preisz tárgyalásának gazdag fonalát. Az bizonyos, hogy bőséges lehetőséget ad földünk alapos és teljes megismeréséhez születésétől egészen mai a szó igaz értelmében vett, minden láthatót megmutató panorámájáig; kiválását Európa östömbjéből, tektonikus szerkezetét, épületanyagát, plasztikáját, folyóinak jellegzetes képét, csodálatosan zárt vízrendszerét, egyes tájainak és vidékeinek jellegzetességét, végül pompás tömör összefoglalásban az egész magyar táj egységes arcképét. Ennek az összefoglalásnak zárószavait ideiktatjuk:

«A természetes fejlődés Magyarországot egytestűvé, meghatározott keretűvé alkotta meg. Ez minden távolságból és távlati irányból szembejön. Az országok nagy társaságában mindig kifejezésre tudja juttatni saját egyéniségét. Ezért arcképe is jellegzetes, kifejezésteli. Akárhogy gondolkodik rajta az ember, amint földjének eredete, története egyként alkotta meg, azzá lett éghajlata, földje és vize, talaja és növényzete is. Mindezeknek teljes korrelációjába, minden faji, nyelvi, világnézeti eltérés mellett is beletartoznak népei is. A sokféle nyelv által mesterségesen szétválasztott hungarus ember, akinek gondolkodásában, világnézetében lelki és szellemi alkotásában kifejezésre jut a magyar táj lelke, az a kisugárzás, ami az arcképet igazzza teszi.»

Rendkívül érdekes az a kép is, amelyet Cholnoky Jenő fest Magyarországnak egész Európában legszeszélyesebb klímájáról s ennek a szeszélyességnek okairól. Magyarországot Európa három nagy éghajlati területének, a nyugati tengerinek, a keleti szárazföldinek és az afrikai befolyású földközi tengernek összeshűgellésébe esik. Itt a leghevesebb a találkozása a téli és nyári monszunnak a nyugati széláramlással. Ezek a különböző levegőáramlások valószínűleg csataterükként tekintik a magyar medencét s tusájuk ingadozása idézi elő a gyors és sokszor szélsőséges éghajlati kilengéseket. Esők, zivatarok, szárazság, hőség és hideg sorsa dől el ezekben a csatákban, amelyeknek állandó hadijelentései az úgynevezett időjóslatok.

Külső kiállításában is impozáns ez a kötet, amelyet fényképfelvételek, térképek, ábrák tesznek szemléletessé. Szeretnők odátenni így egészében a genfi tanácskozások asztalára, amelyről aligha lehet már sokáig számúzni a magyar revíziókat kaput, falat egyre erősebben döngető kérését.

K. M.

Reményi József : Szerelmesek voltak. Franklin kiadás.

Eddig három kisebbségi magyar irodalomról esett szó, az erdélyiről, szlovenszkóiról s vajdaságiról. Most egyszerre jelentkezett az «amerikai magyar irodalom» képviselője is. Mindez csak irodalomtörténeti groteszk elhatárolás lenne akkor, hogyha Reményi József könyveiben nem találkoznánk egy kisebbségi magyarsággal, amely elszakadva az anyaországtól, új világ új rendjébe fordult, gyermekei már holtidegenek számára s két generáción át maradéktalanul beolvad Amerika csodálatos demokráciájába. Különös meglepetés ez számunkra, «rájuk» nem gondoltunk szorongva, politikai s gazdasági

szükségleteink nem nyúlnak kétségbe-
esetten feléjük. Túlságosan messze
vannak tőlünk, hogy várhassunk
tőlük valamit, vagy ők várhassanak
tőlünk.

Reményi ezt a kisebbségi magyar-
ságot mutatja meg nekünk s mi ál-
mélködva állunk meg előtte. Károly
és Terus már legszívesebben angolul
beszélnek egymással, maratoni tánc-
versenyen vesznek részt Terus szü-
leinek tiltakozása ellenére, hogy éle-
tüket a jutalomból megalapozzák.
Csak két szerelmes ember bír ki
annyit, amennyit ők ketten kibírnak.
A leány pincérnő, nappali, majd éj-
szakai munkát vállal, Károly jobb
híjján kószál az utcákon s a leányt
lesí, akire nagyon féltékeny. S ennek
a két szerelmes szívnek a sorsa jelleg-
zetesen amerikai sors. Martinelli, a
leány gazdája autón elhurcolja ma-
gával valamerre s amikor a leány
ellenkezik, ledobja az autóról. A leány
szörnyet halt s Károly, nem is tudjuk
hogyan bírta, egyedül maradt. Fialtal
házas életükbe betört Amerika gang-
sztereivel s máris végzetesen megren-
gett a föld alattuk.

Ez volna a mese, amely minden
szörnyűsége ellenére is nagyon fiatal-
los lendülettel megírt munka. Az
írónak sikerült története kőre vará-
zsolni Amerikát, megismerkedünk
felhőkarcolóival, hatalmas íramú éle-
tével, magyarjaival, akik dolgoznak
reggeltől estig s életük delén viszi el
őket a halál. Kicsit vigasztalan sors
ez, ízes magyar földre ereszkedett
gyökerekkel idegen talajban meg-
foganni és kirügyezni. Szomorú, hogy
ebben jellegzetes magyar sorsot kell
látnunk. Az öregekben él még egy-két
emlék otthonról, de őket is viszi már
a munka irama, gyermekeiket még
inkább. Az amerikai magyarokat
másod- s harmadiziglen már vesz-
teséglistára tehetjük. Károly és Terus
nem is említik az óhazát, őket már
csak a ma érdekli, a dollár s a sze-

relem. Bukásuk annál inkább fáj,
mert a mi véreink ők, a mi lelki-
ségünk lobog még bennük.

Reményi az irodalom valamennyi
műfaját egyforma intenzitással újí.
Szívéhez talán mégis az esztetika áll
legközelebb. A nagy távolság, amely
őt tőlünk elválasztja, csak abban
érzik, hogy a magyar beszédnek saját-
os könnyedsége írásaiban fel nem
lelhető. Kis nehézkesség akad ebben
a magyarságban, mindez azonban
semmiesetre sem megy a téma rová-
sára. Annyit azonban kiérezünk te-
hetségéből, hogy idehaza, magyar
levegőben, magyar kultúrigények kö-
zepette különb s népszerűbb író vál-
hatott volna belőle. Magyar szóhoz
való ragaszkodása s bőséges irodalmi
termése így is az elsők közé állítja.
Hisszük, hogy Reményi könyvének
tartalmánál fogva megérdemelt
könyvsikerben lesz része. A Franklin
helyesen tette, amikor Reményit a
szlovenszkói magyar írók közé osz-
totta, hiszen Pozsonyból származott
s kapcsolatai a szlovenszkói magyar
irodalommal közismertek úgy az írói,
mint a közönség körében.

Marék Antal.

Weöres Sándor : A kő és az ember.
Versek, Nyugat kiadása. 1935.

A fiatal Weöres második kötete
ez, mely hangban, levegőben, érték-
ben egyaránt új és gazdag. Előbbi
kötetében az egyes darabok, témák
variációi hatottak, *A kő és az ember*
egységes világkép, sejtelmes, sok-
tétéles zene nagy zenekarra hang-
szerelve. Cikluscímei : *A tömeglélek*
énekei, Akárki énekei, Magamról,
magukban is valami metafizikai len-
dülettel hatnak. Formaváltozatai is
gazdagodtak, de az egység ezenfelül
is megmarad. Lapozása közben ez az
egységes oevre hat legelőször, melybe
oly ügyesen lopóznak be s ölelkez-
nek össze a külön-külön komponált
változatok.

Weöres művészetében a játék gyönyöre az, ami legbiztosabban megkap és legközelebb férközik a szívünkhöz. A nagy dolgok, küzdelmek, veszélységek játékká simulnak kezei alatt. A mindenek fölé emelkedő optimizmus játéka ez, amely életesebb verseiben is felbukkan, mint egy groteszk figura, vagy mint egy vásott gyerek incselgése magasabb régiókból.

Képzet, gondolat világa színes és filozofikus. *Gnómá*-i metafizikai tételekkel játszadoznak s megoldásuk művészi, átítatva Kelet szép bölcselével.

A *kő és az ember* c. vers «*spiritual song*» keresztény néger vallásos ének szabad átdolgozása. Dzsesszzerű, andalító dal. Weöres, mint ezekből is kitetszik, nem riad vissza az öntudatos reminiscenciáktól. Jogosnak tartja egy-egy szép ismert téma, forma, vagy hangulat mély átérzését, annál is inkább, mert oly biztosan a maga képére tudja formálni. Az *Ophelia éneke* a legsajátosabb Weöres darabok egyike, Shakespeare-é csak maga az alak, vagy talán az sem, csak egy szépcensengő leánynév: *Ophelia*.

Sok bizarr kép, álmatlan éjszakák gyötrik, panszollatják néha a költőt. A fáradt hajnalok hangulata gyakori nála: «... Az *ablakrészen betör a kék, s halványul a csillagezüst. Hűsz évemmel gomolyog, guriqáz a halk cigaretta füst.*»

Weöres verseinek alaphangja az unalom, ez folyja körül, ez öldöklí, vagy simogatja és ez kezdi ki benne a verset. Tehát az unalom, az elzárt magányosság inspirálja. Mintha ezzel a végtelen unalommal való kacér játék lenne a magyarázata annak, hogy Weöres verseket ír; ő így teszi változatossá magányos óráit, melyekben életszükségletté, varázsos narkotikumvá válik a vers. Végeredményében tehát küzdés, lázadás a tébolyító unalom ellen: ebben látom Weöres

költőiségét, — amely éppen ezért érdekes, — erős irodalmiságát, forma virtuozitását, amely annyira jellemzi.

Alig lehet ebből a könyvből egy-egy verset kiemelni, oly egységes arcú az egész. Talán csak a ciklusok éreztetik a tagoltságot. Legtöbbet árul el Weöreshől a *Magamról* — ciklus. Az igazi érzelmi mélységek kisugárzása ez. (*Cantilena, Panaszdal, Öldöklő magány*, Olykor a forma adja meg a tartalmat nála, a test a lelket. (*Arabeszk, Hivogató, Kereszt, árnykép.*) A megélt legmélyebbről jövő érzések közvetlen kifejezői: a *Zsoltár, Határőr, Hazatérés, Az üres szoba*. Ez utóbbi Weöres legmagvasabb és leghosszabb lélekzetű darabja: Hűsz csiszolt stanza, bennük rapzódikus felvillanások az ember testi mivoltáról és szerelméről. A test élete átmeneti állapot, ismeretlen helyről indulunk és ismeretlen helyre érünk: «üres szobától üres szobáig». Kétség, hit, optimizmus, humor, finomság és drasztikum ölelkeznek ebben a költeményben.

Az unalom versei ezek s az érdekesség költészete ez. Vagyis wildei értelemben a művészet tökéletes befejezetlensége, mely kimeríthetetlen, örökké új és mindig megkap.

Kiss Tamás.

Marcel Brion: Attila élete. Fordította: Salgó Ernő. Budapest, 1936. Athenaeum.

Hallatlanul érdekes, izgalmas könyv. Tudományosságánál fogva becsesebb, mint a ma elharapódzott divatú, regényes életrajzok, viszont színesebb és elevenebb a kizárólag történelmi igazságokat leírni és magyarázni kívánó monografiáknál. A barbár nagyhatalmi törekvések e különös álmódjáról a krónikák, mondák és legendák alapján eléggé egységes alakot rajzolt meg idáig is a történetkutatás. Thierry lelkiismeretesen járt utána Attila életmozza-

natainak, összegyűjtötte az adatokat, hadjáratainak történetét és mindazt, ami a maga korában felszínre került a kor ügyesen megfogalmazott távlatába állítva még a hun király egyéniségének többé-kevésbé helyes megsejtésével az egészet szép rendben sorakoztatta fel. Nem volt könnyű ez a munka, hiszen például a hun mondakör Attilájában és a német hősmondák Etzeljében is annyi már az ellentmondás, amennyi csak lehet a történelmi korok küszöbén az eposzformáló hősi idők egy-egy vezérégyéniségéről. A helyreállító képzeteknek legalább akkora feladata és szerepe volt, mint a kútfőket és forrásokot feltáró tudományos kutatásnak.

Sok az igazság abban az állításban, hogy minden kor szükségszerűen fogalmazza át önmaga számára a történelmet s e munkálatban talán nem is annyira a pozitív történések kiegészítésén, illetőleg az adatok helyreigazításán és módosításán van a hangsúly, mint inkább az értékelésen. Thierry kora természetszerűen látta másnak a hadakozó, nagy csatákat vívó Attilát, mint Brioné. Így Thierry a külső tények, a csaták pontos felvontatásában látta a feladatát. Brion kora, a mi korunk már nem tulajdonít akkora jelentőséget egy csatának és az adatokat a belső lélekvilág, a különös jellem, a nagyszerű egyéniség esetleges külső megnyilvánulásaiként tudja csak elkönyvelni. Ha tehát Thierry feladata nem volt gyermekjáték, Brioné még kevésbé az. Ma a történetírás ugyanis biztosz szemű és tétovázást egyáltalában nem ismerő pszichológust kíván, aki a pozitív történetkutatás eredményeinek szákszázalékos birtokolásával ki tudja az adatokból következtetni az embert. A sajtóságosan egyénit, csak egyetlenegyszer feltűnő és elmúló csodálatos jelenséget, de az örök emberit is. S ami a legfontosabb, hogy tételeit a logikának és a tudományos

történelemnek egyaránt igazolnia kell.

Ma nem a nagy katonák, de a nagy államférfiak századát éljük. Tekintetünket a művészi politika és diplomácia távlataiba állították be az események. Ma tehát a letűnt korok örökéletű hőseit ebben az új perspektívában kell a történetírásnak átértékelnie. Ezért dolgozza ki Brion ebben a barbár uralkodóban az államférfiút, a diplomatát. Fölényes, nagy vágyak és álmok élnek Attila lelkében. Bizanc és Róma csak az első állomások, az alappillérei a messze keletre nyúló, szinte áttekinthetetlen, óriási világbirodalomnak. Olyan koncepció ez, mely csak lángelméknek adatott meg. A hun faj diadalmi terve. S a király nem öldökléssel, nem fölösleges vérontással kezdi. Zseniálisan ravasz diplomata, aki tudja, hogy a merész fellépés, a hangoskodó szó, az idejében odamutatott kemény ököl, a fenyegetés az évezredek kultúrák után megfáradt civilizációkban mekkora félelmet tud kelteni. Ezért húzza-halasztja a háborút, mely győzőnek és legyőzöttnek egyképen csapás és szörnyűség és talán azért is, mert érzi, hogy Rómában nem tudta egészen kitanulni a hadvezetés mesterségét. Sejtí, hogy győzelmét csak félelmetes vad hordáinak száma és ereje hozhatja meg, de nem az ő hadvezéri képességével. S e sejtését a bekövetkező események igazolják, Attila elbukik mint hadvezér. De a terv él tovább, az álmoknak valóra kell válniuk. Megállás nélkül, lázasan dolgozik az álmok megtestesítésén s talán sikerülne is, ha nem találná magát szemben azzal, kinek őt a nagy műben segíteni kellene. Az egyetlen, akit ebben a romlott-bomlott világban egyedül becsül, a germán származású Aetius-szal, «az utolsó igaz rómaival». Attila is tragikus hős, mint minden hős s tragikumának kettőssége éppen itt mutatkozik meg.

Tragikus az, hogy Aetius az egyetlen, ki kezébe vehette volna az Isten ostorát, hogy megtisztítsa vele az akkor folyó életet szörnyű erkölcstelenségétől, csak hogy az Imperium Romanum fantazmagóriájától vezetve nem hogy felvette volna ezt az ostort, de elhajtotta magától és lelke szavát megtagadva Attila útjába állt. S tragikus Attilának az a roppant erőfeszítése, mellyel gyúrja-gyúrja a tervet, miközben kivész lelkéből az idő tudata. Pedig az idő múlik és minden álomból felébreszt a halál.

Igaz-e Attilának ez a mai megfogalmazású arcképe?! A logika és a történelem meg tudná erősíteni, de ha valamire áll az annyiszor hangoztatott klasszikus mondané — Ignoramus et ignorabimus! — úgy itt csakugyan állnia kell. A kitűnő könyv érdekességéből azonban ez vajmi keveset von le.

Dénes Tibor.

Christopher Morley : Ember volt. (Regény. Cserépfalvi-kiadás.)

Nem tudom, más hogy van vele, amerikai író nekem nem könnyű olvasni. Ennél a könyvnél pedig csak egyet olvastam fárasztóbbat: Sinclair Lewis könyvét, a «Művészek»-et. Emlékszem rá, két embertől azt hallottam, hogy Lewisnak ez a könyve élvezetes olvasmány! Mindenesetre kell, hogy legyenek emberek, akiket érdekel az, amiről például Lewis könyve szól. De az irodalom célja talán mégsem az, hogy a foglalkozások bizonyos ágában működő emberek szakmabeli érdeklődését elégítse ki. Senki sem fogja azt kívánni egy amerikai írótól, hogy oroszul írjon (itt nem a nyelvet értem); és hogy egy könyv fárasztó olvasmány-e, az sohasem tartalmi nehézségétől függ. De Morley könyvét türelmetlenség nélkül végigolvasni — ehhez talán színamerikainak kellene lenni. Vagy, ki tudja.

Bizonyos Hubbard úr, akiről a

regényben csak annyit tudunk, hogy mérlegképes főkönyvelő és — a szónak legreálisabb értelmében — igen rendes ember, életének egy váratlanul szabad délutánján baráti körben, vendéglőben megismer egy egészen szürke embert, akinek még a nevét is csak utólag tudja meg: Richard Roe, írodaszergyáros. Richard Roe képviseli a regényben a célkitűzést, róla lesz megállapítandó a regény folyamán, hogy ember volt. Richard Roe szívszélhűdésben hirtelen halált hal egy propelleren s Hubbard úrnak, aki mérlegképes főkönyvelő, váratlan ötlete támad: megírni a hirtelen eltávozott, hangsúlyozottan szürke embernek az életrajzát, akiről egyelőre még semmit sem tud. E célból mindenekelőtt kibérel egy zavartalan szobát, ebben elhelyeztet egy nagy asztalt, egy ceruzahegyezőt s egy polcot rekeszekkel a cédulák számára, amelyekre azoknak a tanuvallomásait fogja rávezetni, akik Richard Roet ismerték. Természetesen minden név külön rekeszt kap s külön-külön rekeszt kapnak Richard Roe életének egyes korszakai is.

A regénynek ez az álnaív elindítása oly csikorgóan diszsonáns, íróember számára oly elviselhetetlenül kínosan hamis és lehangoló, hogy még az sem menti, hogy — mint a végén kiderül — az életrajz tulajdonképpen sohasem készül el. Ennek ellenére pontosan 150 oldalon keresztül kényszerű társai vagyunk Hubbard úrnak atadokat kergető, némileg kísérteties hajtvadászatánál. Beszippantjuk a levegőt Hubbard úrral a város különböző részein és Hubbard úrral együtt tündönk az, hogy milyen gondolatokat kelthetett Richard Roeban, amikor a városnak ezen a részén — és milyeneket, amikor amazon a részén szívta a levegőt. Felülünk Hubbard úrral a magasvasútra és megkonstruáljuk Hubbard úrban és magunkban, hogyan rázta ugyanez a vasút Ri-

chard Roet és mit éreztetett vele a kanyarodóknál. Százötven oldalon keresztül ismerkedünk a néhai Richard Roe érzeteivel és környezetének érzeteivel, sőt azoknak a szakmáknak, amelyekben dolgozott, az érzeteivel, olyan szédületesen részletezett összevisszaságban, ami azt a gyanút van hivatva előkészíteni bennünk, hogy a szürke emberrel alattomban olyan dolgok is történtek, amelyek el fogják dönteni róla, hogy ember volt. A százötvenedik oldal után végre határozottan jelenik meg a színen Minnie Hutzler, Richar Roe titkárnöje — és ekkor végre kiderül, hogy Richard Roeval valóban történtek dolgok, mégpedig olyanok, amiket a százötvenoldalas elcsigázottság után egészen jól esik elhinni róla. De nem sokkal később kiderül az is, hogy szegény Richard Roe összevisszakonstruált élete csak ürügy volt arra, hogy Minnie Hutzlerről lehessen regényt írni.

Minnie Hutzler nagyszerű nő. A moziipar már szállította is nekünk nem egyszer. Legutóbb Claudette Colbert volt az a tökéletes titkárkisasszony, akinek a képességei mellett az összes szimultán sakkbajnokok elmehetnek a sarokra gesztenyét sütni. Minnie Hutzler körülbelül megmenti a regény további kétszáz oldalát. Csak szegény Richard Roet nem menti meg, mert róla Minnie Hutzleren keresztül sem tudjuk meg, miért viseli a regény sokatigérő címét. Az életrajzíró Hubbard úr az egyetlen, aki a regény végére érve váratlanul megokosodik. Ő az utolsó oldalon feleségül veszi Minnie Hutzlert. Ha Minnie Hutzler jól jár vele, megérdemli.

A regénynek vannak egészen friss oldalai is; az egészet meg lehetett volna írni felényi terjedelemben. Fannie Hurst, vagy akár Elinor Mordaunt egészen biztosan jobban írta volna meg. Morley gyászosan érölködik, hogy az életnek lehetőleg a

legegyszerűbb dolgairól lehetőleg olyan nagy bölcseségeket mondjon, amik csak azért nem pukkadnak szét fent a levegőben, mert sokkal nehezebbek és tehetetlenebbek, semhogy szállhatnának. Kár; az írónak a tehetősége milyetenségét illető tévedése nélkül ez a könyv kellemes olvasmány lehetett volna. Összes alakjaival kivétel nélkül találkoztunk már az amerikai filmekben — csupa régi jó ismerős, hangulatosabban is elbarátkozhattunk volna velük.

A könyvnek nagyon szép a külső ruhája. Belsejében pedig olyan tömege hemzseg a nyomdahibáknak, amilyennel könyvolvasói multam egésze alatt sem találkoztam. A fordítónak nem kellett volna sajnálnia itt-ott néhány csillagos megjegyzést. Akadnak, akik e könyv elolvasása után sem érzik magukat egészen otthon Amerikában.

Molnár Kata.

L'Écueil : A zátony. (Székely Mózes regénye francia nyelven.) A Revue Mondiale kiadása. 1935.

Székely Mózes regénye néhány évvel ezelőtt a legnagyobb könyvsiker volt nálunk. Szerzője megdöbbentő, de igaz, a valósághoz hű képet festett benne arról a rettenetes elnyomásról, amelyet az erdélyi magyar kisebbségnek Romániától elszenvednie kell. Nem volt ebben a regényben egyetlen izgató szó, nem volt egyetlen kétségbeesett sikoltás vagy felzokogó panasz sem. Nem hívott tetemre senkit, nem kiáltott bosszúért. Egyszerűen és szárazon leírta az eseményeket, de éppen ez a száraz regisztrálás volt a legvérlázítóbb, mert ilyenek voltak maguk a tények, egy barbár, eszközeiben nem válogatós, vagy legfeljebb átlátszó hipokrizissal dolgozó tömeg vad uralma egy magasabb kultúrájú kisebbség fölött.

Mindenki mohón olvasta ezt a könyvet, amelyből először kapott hű

képet arról, mi is történt tulajdonképpen Erdélyben. De már akkor mindenben élt az a titkos óhaj, bárha lefordítanák ezt a regényt idegen nyelvekre, hogy a külföld és elsősorban a Nyugat civilizációja szerezzen tudomást arról, hogy az önmegelézési jog jelszavai mögött milyen barbár zsarnokságok garázdálkodnak a trianoni béke területkörében. Ez az óhaj most valóra vált, a Revue Mondiale kiadó vállalat gondoskodott a regény francia fordításáról s a kötet L'Écueil címen Victor Réguier fordításában meg is jelent.

Magát a regényt ismertetni fölösleges. Elvégezte ezt annak idején részletesen a Napkelet, de ma már aligha van magyar olvasó, aki a Zátont ne ismerné. Itt csak arról kell megemlékezni, hogy a kitűnő fordítás, amely az eredetit minden árnyalatában a legpontosabb hűséggel és pompás franciasággal adja vissza, meg fogja találni az utat a francia olvasók, sőt ezen a világnyelven az egész művelt Nyugat szívéhez és ilyen módon szószólójává lesz az elnyomott erdélyi magyarságnak. A Réguier név alatt különben vitéz Rényey Viktor rejtőzik, akinek kitűnő műfordítói munkássága már rég jól ismert. Ez a munkája is a legteljesebb elismerést érdemli. —s.

Három verseskötet.

Keszthelyi Zoltán: Árkon, bokron át. — **Sipos Károly: Szigetlakó.** — **Alföldi Géza: Kész, mehet!**

A három közül a legkiforrottabb és legegényibb : Keszthelyi Zoltán. Minden versében valami ősi természet-érzés lüktet, hullámszik és hirdeti az egyszerű szépségek szeretetét. Mint egy szabadléptű, kedvesen tisztarcú csavargó beszél az utak mentén a fákhöz, a fűszálhoz, szélhez, hideghez, tűzhöz, ködhez, esőhöz, felhőhöz, éjhez, mindent megérint szikrázó hasonlataival és dús, pompás jelzői-

től egyszerre szinte élni látszanak az élettelenek és közelhajolnak, egész közel a szívhez a mozdulatlan növények és néma állatok. Ezekben a versekben van valami Knut Hamsun átfogó természetérzéséből és meleg csodálkozásából. Nagyon szépek : Júliusban, Szélszend, Este, Hideg, A hír, Összeölelkezünk, Éjszaka.

Sipos Károly és Alföldi Géza versei inkább a nyomtatott betű lázas szeretetét lehelik, mint az igazi költőiséget. Mindkettőnek már «tíz önálló kötete» jelent meg vidéken, szindarabok és elbeszélések. Ha több önkritikával verseskötet helyett ezeket gyarapították volna, akkor bizonyára értékesebbet alkottak volna, ha nem is az irodalom számára, de a jószándékú és rokonszenves vidéki kultúrtörökvések előbbreviteléhez. Mert a «költészet» a szép kifejezések, tavaszi vágyak áradásánál és az enyhe én-imádatnál többre kötelez.

Nagy Méda.

A. A. Milne : Miesoda négy nap!
Fordította: Karinthy Frigyes. Budapest. 1936. Athenaeum.

Ha ez az első kötet, mit a magyar olvasó a mai angol regényirodalom meglepő gazdagságából kezébe vesz, feltétlen élményt jelent számára. Élmény nekünk ez a gúnyolódó, csipkelődő, fölünyeskedő hang, mely alig tud valamit komolyan venni, ez a mindenben, — embereken és dolgokon — átnéző tekintet, a hatalmas és gazdag szigetszország polgárának derűs vállveregető életszemlélete, aki helyett és akiért a gyarmatok milliói hordják a munka igazi terhét és harcadják ki kenyerét. S csak, aki várja már a nevezetesebb angol regények megjelenését, hogy tüstént elolvashassa, az számol le hamarosan azzal a reménnyel, mintha e regényekben továbbra is az újság élményét kaphatná. Mert észre kell vennie a közös eredőket és a kaptafát, amelyre rá-

húzzák a mind ötletlenebbé váló mesét, amit csak némileg enyhít a tagadhatatlanul jóízű, zárt fogsorok mögül megeresztett nevetés. A detektívtörténeteket habzsoló csinos leánykák találkozása a vágyvavágyott, izgalmas, nagy kalanddal és abban a szövevények és bonyodalmak mesterséges fokozása csak jámbor és nagyon is egyszerű változata az irodalminak kikiáltott, mai angol detektívregény-sorozatnak. S az írók és művészek, sajtó és rendőrség, hírnév és polgári egyszerűség kifestésére, a mennyi hűhó egyetlen tojásrántottáért szatirikus, sőt néhol már szarkasztikus kézlegyintése lassan-lassan kelléke, díszlete lesz az ilyesfajta regényeknek.

Nem sokat változtat a lényegen az, hogy a mai angol regényirodalomnak sikere van. S ez a siker nemcsak nemzetközi, de angol is. Milne és a többiek nem a hazájuktól elmart, utálkozó Byronok, udvarias gentlemanok, akik készséggel szolgálják a közönség szélesebb rétegeit. Ez a közönség szentnek hirdeti a private life-t s minél hangosabban teszi ezt, annál önfeledebb boldogsággal kucskál be egy-egy család, vagy polgártárs magánéletének szentélyébe, ha arra rendőri nyomozás és szükség-szerű kimerítő sajtószolgálat alkalmat ad. Hipokrizis ez is, mint annyi minden más a polgári társadalmakban, de az angol polgár nem tartja sérelmesnek, ha az írók rá-rámutatnak ezekre az emberi gyarlóságokra, ha kipécézik ezeket a furcsa ellentmondásokat. Jó néven veszi, ha mulattatják, maga is beáll a gúnyosképző nevetők hadába és mindössze azt kívánja, hogy órá, az egyénre személy szerint azért ne lehessen ráismerni. S az angol író ma úgy érzi, hogy minden lelkiismeretfurdalás nélkül ki tudja szolgálni olvasói táborát. Általánosságban tréfálkozik, de személy szerint nem dorongol, mégha

halványan célozgat is egy-egy testületre, szokásokra, intézményekre. S e célozgatások nem lehetnek a siker rovására, hiszen legtöbbször csak alapokat nélkülöző találgatásokra nyujtanak lehetőséget.

Természetes, hogy e regényeknek ezek után a többi nyelvterületen is sikerük van. Ami Angliában kicsit eszméltető tükör, az másutt groteszk-ségével kellemesen szórakoztat. Könnyű nyári olvasmáy, minek irodalmi értékét az eredményes fordítás jelenti. Karinthynak meglehetősen közel áll az ideológiája, sőt a frazeológiája is a mai angol regényíráshoz. Alig néhány mondata van csak, ami kétértelmű, vagy egyáltalában érthetetlen. S Platon Politeia-ját sem szabad a Köztársaság szóval fordítanunk, mert ez könnyen fogalomzavart idézhet elő.

Dénes Tibor.

A. von Buzágh: Kolloidok. Eine Einführung in die Probleme der modernen Kolloidwissenschaft. (Dresden und Leipzig, Th. Steinkopff, 1936, XII, 323.)

Általábanvéve az a felfogás, hogy az anyagnak három halmazállapota van: szilárd, cseppfolyós és gáznemű. A mult század közepe óta lassan-lassan rájött a tudomány arra, hogy elvileg minden anyagnak még egy másilyen állapota is lehetséges, az úgynevezett *kolloid-állapot*. Thomas Graham vezette be ezt a fogalmat a tudományba. Ő ugyan azon a nézeten volt, hogy az anyag két nagy csoportba tartozik, egyik a krisztalloidok, másik a kolloidok csoportja. Krisztalloid volt felfogása szerint az az anyag, amely feloldva áthatolt pergamenpapiroson vagy finom állati hártján és kikristályosodott oldatából. Ilyen a só vagy a cukor. Kolloid pedig az, amely alig vagy egyáltalán nem hatolt át és párolgás után megkocsonyásodott vagy beszáradt. Például az enyv;

görög nevééről (kólla) nevezte el ezt az új fogalmat. Azóta tudjuk, hogy Graham tévedett, mert a kolloid-állapot elvileg, mint mondtuk, minden anyag számára lehetséges. Kolloid-állapot például a köd, a füst vagy az aranyrubin-üveg, hogy igen egyszerű esettel érzékeltessük ezt az állapotot. A levegőben elosztott igen kicsiny vízcsepp a köd, az igen finoman elosztott szénrészecske a füst és a felettébb finom arany az üvegben a kolloidális arany. A kolloid-állapotban levő anyag részecskéi meghaladják a molekuláris méretet, de olyan kicsinyek, hogy a legerősebb mikroszkópikus nagyítással sem láthatók. Az ultramikroszkóppal azonban ki lehet mutatni jelenlétüket.

A kolloid-állapot felismerése, kikísérletezése s osztályozása az elmúlt húsz esztendő során új kémiai tudományágot teremtett meg. Ez a *kolloidika*, amely a kolloid-állapotban levő testek fizikai és kémiai tulajdonságával foglalkozik. A kolloidoknak rendkívül nagy szerepük van nemcsak a biológiában és az orvostudományban, hanem a technológiában is. Biológiaiilag a kolloidokról való tudásunk az élet hordozójának, a protoplazmának kutatása közben új szempontokat és új irányokat szabott, a fizikában pedig az anyag szerkezetéről való ismereteinket gazdagította. Kézenfekvő, hogy a kolloidikának máris tekintélyes irodalma van és különböző folyóiratai, főleg a németeknél. Ennek ellenére az egyik legtekintélyesebb német kiadó most közreadta egy fiatal magyar tudós-nak, *Buzágh Aladárnak*, a Pázmány-egyetem második számú kémiai intézete adjunktusának ezt a bevezető munkáját. Ez a külső körülmény már egymaga is biztosíték arra, hogy Buzágh kiváló szaktekintélye a kol-

loidikának és könyve elsőrangú tárgyalása e tudományszak alapvető kérdésének és problematikájának. — E helyen nem foglalkozhatunk művének szakszerű ismertetésével, csak annyit kívánunk hangsúlyozni, hogy a nagy standard-munkákkal összevetése azt a meggyőződést érleli bennünk, hogy a külföldi szakirodalom jelentős termékkel gazdagodott vele, úgy didaktikai, mint tárgyi szempontból, ami dicsősége lesz a magyar tudománynak. Főiskolai hallgatók és a kolloidika iránt érdeklődő kémikusok és fizikusok nagy haszonnal forgathatják a magyar tudósnek ezt a művét, amely irodalmi utalásaival a legújabb irodalomról is tájékoztat.

(*cf.*)

Angol Filológiai Tanulmányok.

(A Budapesti Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem Angol Intézetének Kiadványa.)

Az utóbbi években egyetemi tudományos intézeteink mind intenzívebb munkát folytatnak. Most az angol intézet jelentkezik egy izléses kiállítású, komoly formájú füzettel. Yoland Artúr és Fest Sándor bevezető sorai után — az utóbbi programadásnak is beillik, mert áttekinti az angol-magyar szellemi érintkezés történetét — Róna Éva és Ullmann István értekezései következnek. Az előbbi a XVI. és XVII. századi angol irodalom magyar vonatkozásait keresi meg, Ullmann a renaissance angol nyelvében kutat olasz hatásokat. Mindkét dolgozat komoly, lelkiismeretes munkát mutat be. Anton László és Szentkirályi József magyar-angol bibliografiát állítottak össze, Ország László pedig az angol intézetben készült doktori értekezéseket ismerteti.

(-án án.)